

Лекція 4

Тема: Види масової позакласної роботи з біології та особливості її проведення

План:

1. Біологічні кампанії
2. Біологічні вечори та свята
3. Біологічні конференції та диспути
4. Біологічні ігри та змагання
5. Тижні біології в школі
6. Організація біологічних виставок і музеїв.

Масова позакласна робота охоплює школярів декількох класів або всієї школи. *Основною метою* масової позакласної роботи є поширення біологічних знань серед якомога більшої кількості школярів.

Розробка того чи іншого позакласного заходу містить у собі такі етапи роботи:

1. Вибір теми, форми і виду заходу.
2. Підбір літератури, її вивчення, вибір змісту.
3. Розробка сценарію заходу.
4. Написання конспекту заходу.

До масової роботи можуть залучатися кілька класів або уся школа.

В школі використовуються такі види масової позакласної роботи: КВК, вечори, тижні біології, біологічні ігри, вікторини, брейн-ринги, конференції, диспути, свята, змагання, конкурси, „Що? Де? Коли?“, круглі столи, усні журнали, виставки, ранки, семінари, акції, операції, кампанії та інші.

1. Біологічні кампанії

До біологічних кампаній належать: Тиждень саду, Тиждень чи Місячник лісу, кампанія зі збору плодів і насіння і т.д.

Участь у біологічній кампанії передбачає *суспільно корисну працю школярів* (садіння дерев, знищення шкідників, щеплення рослин, збирання плодів і насіння).

Суспільно корисні масові кампанії – робота з широким залученням всіх учнів школи, їхніх батьків, а інколи і місцевого населення. Така робота учнів є гарною перевіркою отриманих школярами знань і навичок самостійної роботи.

Для керівництва всією роботою виділяється *група найбільш активних юннатів*. Вони організують учнів своєї школи, залучають батьків, зв'язуються з іншими школами. Організаційна група забезпечує проведення заходу необхідними матеріалами, інструментами, разом з керівниками складає програму всієї роботи, організує вечір з науковими доповідями і художніми виступами.

Від учителів така масова робота вимагає значної напруги й уміння працювати з дитячим колективом.

Перед кожною масовою суспільно корисною компанією юннати з'ясовують обсяг і характер роботи, одержують необхідний інструктаж, здобувають відповідні навички, а потім, розподіливши по класах, знайомлять школярів з майбутньою роботою, а під час її проведення допомагають їм. *Наприклад, перед майбутньою роботою зі збору для лісгосту насіння дерев і кущів юннати з'ясовують, де можна зібрати те або інше насіння і плоди, знайомлять школярів з відповідними деревами й кущами, із зовнішнім виглядом плодів і насіння, термінами*

і правилами збору та збереження, вивішують колекції плодів і насіння, випускають спеціальні бюлетені, що показують важливість цієї роботи.

Учням приходиться переглянути необхідну літературу, згадати, що вивчали в класі, розширити і доповнити свої знання. *Наприклад, перед проведенням Дня птахів діти знайомляться з життям пернатих, з користю, яку вони приносять людині, складають альбоми, готують доповіді, виготовляють шпаківні.*

Робота не повинна обмежуватися посадкою рослин, розвішуванням будиночків для птахів та ін.; учні беруть зобов'язання спостерігати за посадками, охороняти їх, проводити спостереження за будиночками, за заселенням їх птахами, за життям птахів і т.д.

2. Біологічні вечори і свята

Дуже часто в школах влаштовують **вечори** або **ранки**. Це одна і та ж форма роботи, тільки для учнів старшого віку захід проводиться ввечері, а для молодших – удень. Вечір (ранок), як правило, присвячується певній темі й здебільшого складається з двох частин: урочистої, або офіційної, та художньої. Часто вечори й ранки закінчуються масовими іграми й танцями. До вечора можуть входити як складові частини: бесіда, зустріч, концерт художньої самодіяльності тощо.

Біологічний вечір – корисна, цікава і захоплююча форма роботи, яка сприяє і поглибленню знань з біології, і вихованню, і відпочинку. Його доцільно проводити 1-2 рази на семестр, не пізніше ніж за два тижні до канікул, щоб підготовка до нього не відбилась на підсумкових оцінках учнів.

Ранки та вечори на біологічні теми можна проводити не тільки з учнями середніх і старших класів, а й з молодшими.

Дитячі ранки, як і вечори для старшокласників, мають супроводжуватись музикою. Приміщення необхідно художньо оформити, гарно обладнати виставки біологічних колекцій, дитячої творчості, матеріалів, зібраних під час екскурсій та ін.

Учнівські вечори на біологічні теми. Учнівський вечір – це один з елементів організованого масового відпочинку школярів.

За формою і змістом учнівські вечори на біологічні теми поділяють на такі види:

- 1) вечори теоретичного спрямування (цікавої біології, запитань і відповідей, тематичні, зустрічей з цікавими людьми тощо);
- 2) вечори-звіти (за проведені екскурсії, походи, подорожі, експедиції);
- 3) святкові (ювілейні) вечори, присвячені видатним вченим-біологам, почесним членам шкільного клубу чи товариства, визначним ювілейним датам в житті країни чи рідного краю;
- 4) вечір-вікторина тощо.

Вечори, присвячені знаменним датам **біологічного** календаря, життя і діяльності видатних біологів, можуть стати традиційними. На таких щорічних вечорах можна:

- нагороджувати кращих юних біологів,
- приймати в дійсні члени шкільного біологічного товариства,
- заслуховувати кращі реферати і звіти про науково-дослідну роботу за рік,
- організовувати зустрічі біологів – колишніх учнів школи,
- створювати звітні виставки.

Якщо кожен учнівський вечір матиме певну ідею та зміст і якщо там завжди буде щось нове й несподівано приємне, школярі завжди з нетерпінням чекатимуть їх, будуть виявляти бажання взяти безпосередньо участь у підготовці та проведенні такого дозвілля.

Тематичні вечори, вечори цікавої біології, вечори питань і відповідей, усні журнали сприяють розширенню біологічного кругозору учнів, є засобом пропаганди біологічних знань

серед молодших школярів.

Труднощі при підготовці вечорів:

1) основна мета біологічного вечора стимулювати учнів до глибшого та всебічного вивчення предмета, прищепити їм інтерес до занять біологією.

2) треба детально продумати не тільки зміст, а й форму проведення вечора. Вона має бути жива й захоплююча, але цікавість не повинна затінювати основного – пізнавальної цінності вечора. Завдання на вечорі не просто розважати учнів, а максимально активізувати їх. Для тих учнів, які ще не мають серйозного інтересу до біології, елементи цікавості можуть бути першим кроком на шляху зацікавлення предметом.

3) для іншої групи учнів, які вже цікавляться предметом, елементи цікавості будуть додатковим засобом поглиблення навчального матеріалу й урізноманітнення процесу сприймання.

Тематика вечорів не повинна дублювати навчальну програму.

Готуючи вечір, учитель залучає до роботи членів гуртків, учнівських наукових товариств. Дуже важливо всіляко підтримувати й розвивати ініціативу та самостійність учнів.

Будь-який вечір вимагає тривалої та ретельної підготовки, тому рекомендується планувати їх заздалегідь.

Виділяють такі етапи організації вечорів:

1) створення *оргкомітету* (штабу, ради), що складає програму вечора, розподіляє обов'язки між групами учнів, окремими класами, контролює хід підготовки. В *оргкомітет* повинні входити щонайменше три учні: керівник, відповідальний за доповіді й наочність, відповідальний за художню частину.

2) *Визначення завдань і складання сценарію* відбуваються на першому засіданні оргкомітету. Під час підготовки вечора обов'язки між учнями необхідно розподіляти таким чином, щоб ніхто з них не був перевантажений роботою, завдання повинно носити конкретний характер (підготувати вікторину, оформити певну частину виставки або запросити фахівця-біолога і т. д.). Учень або група учнів виконують доручення до терміну, установленого штабом вечора.

Підготовку будь-якого вечора варто проводити за такими основними напрямками:

- складання сценарію;
- підготовка наукової (або урочистої) частини;
- підготовка художньої частини (художні номери за змістом повинні бути близькими до тематики вечора);
- створення виставки, випуск газети.

За кілька днів до випуску газети кореспонденти всіх класів повинні зібратися разом, відібрати найцікавіший матеріал і надати форми газетного репортажу, продумати спосіб подання в газеті. У газеті можна навести й цікаві історії з життя видатних біологів, вірші, пісні про біологіютощо.

Оформлення сцени та глядацької зали.

Бажано, щоб у приміщенні були стінні газети, портрети вчених-біологів, їхні висловлювання, художні картини, фотографії, таблиці про досягнення біологічної науки, питання для вікторини, списки рекомендованої літератури тощо. Цікавим може бути конкурс серед майбутніх учасників вечора на краще оформлення зали.

Підготовка технічної частини (відео, світло, фото).

Показують вечори демонстрування фото і відео у процесі виступів учнів.

Підготовка конкурсів, вікторин, ігор, танців і т.п.

Введення музичних творів до програми вечора для окремого виконання чи для супроводу виступів учнів стимулює емоційне сприймання матеріалу.

На вечорах біології можна проводити розважальні заходи, наприклад, запропонувати гру в біологічне доміно, на розгадування кросвордів тощо. Матеріал для розважальної частини вечора можна підібрати з журналів, методичної та іншої літератури. Учні й самі можуть запропонувати розважальні номери для вечора.

Виготовлення афіш, запрошень, організація чергувань на вечорі.

На вечір запрошуються всі учні, про це повідомляється в оголошенні, яке повинне бути яскравим, оригінальним, цікавим за змістом.

Його вивішують за тиждень-два до вечора. Різнобарвне оголошення може бути складене у вигляді ребуса або у віршованій формі. Коли до його змісту вкласти трохи веселого жарту, то це дасть хороший результат.

Для поважних гостей варто роздрукувати індивідуальні запрошення. Такі ж запрошення є певною формою заохочення, коли кількість глядачів обмежена.

3) *Перевірка підготовки окремих елементів вечора, генеральна репетиція* дозволяють виявити недоліки підготовки та вчасно їх виправити.

Не обов'язково усі репетиції проводити повним складом. Краще відпрацьовувати поступово з двома-трьома учнями, і коли вчитель побачить, що всі учасники досить підготовлені, щоб виступити без помилок, тоді можна зібрати весь склад. Незадовго до початку проводять генеральну репетицію, дають останні поради й рекомендації кожному, на ній видно готовність оформлення вечора, афішу, запрошення, костюми та ін.

4) *Проведення вечора*

Вечір можна розпочати ще біля входу в зал. Тут кожний, хто бажає бути на вечорі, повинен одержати пропуск, його видають члени спеціальної комісії після того, як учень відповість на одне-два запитання цікавої біологічної вікторини. Якщо учню відповісти на запитання важко, він може одержати „підказку” в довідковому бюро, яке розміщене тут же, в коридорі.

Складаючи запитання для вікторини-пропуску, необхідно враховувати вік учасників вечора. Тому членам комісії, що пропускає в зал, краще зайняти місця за окремими столиками з номерами, які відповідають класам.

5) *Аналіз заходу* необхідний для накопичення досвіду проведення подібних заходів, запобігання недоліків і помилок у майбутньому.

Особливості шкільних біологічних вечорів:

- присвячення вивченню діяльності вчених, досягнень науки, проблем охорони природи, темі дбайливого ставлення до хліба та ін.
- святковість вечора сприяє розвитку пізнавального інтересу, згуртованості шкільного колективу.
- художнє оформлення вечора сприяє кращому сприйняттю наукової інформації.
- у проведенні вечора бере участь великий колектив: одні учні готують невеликі повідомлення, інші – художні номери, треті – оформляють зал, четверті – випускають газету і т.д.
- у розширенні кругозору, в інтелектуальному розвитку школярів не всякий біологічний вечір відіграє однаково важливу роль. На одних вечорах можуть переважати освітні елементи, на других – дитячої творчості (театральної, декламаторської чи іншої), на третіх – веселого дозвілля й розваг.

Тематичні вечори біології.

Проведення таких вечорів поглиблює знання й практичні вміння учнів, розвиває в них здібності та навички самостійної творчої пізнавальної діяльності, сприяє розвитку мислення, формуванню наукового світогляду. Разом з тим тематичні вечори біології допомагають поєднати навчання й виховання учнів, здійснювати, зокрема, їх моральне, трудове й естетичне виховання.

Мета таких вечорів, з одного боку – розвивати пізнавальні інтереси та здібності школярів, розширювати їх світогляд; з другого – згуртовувати учнівські колективи.

Кожен тематичний вечір біологічного змісту присвячують якійсь одній *темі*:

- рідному краю («Рослинний і тваринний світ рідного краю»),
- видатним біологам («Чарльз Дарвін», «Науковий подвиг Миколи Вавилова» тощо).

До програми будь-якого з таких вечорів, крім доповідей чи рефератів, включають вікторини, ігри, танці й розваги.

Вечори біології дають змогу залучити велику кількість учнів до підготовки доповідей, демонстрування дослідів, проведення вікторин, вистав, виконання музичних та літературних творів тощо.

Вечори (години) цікавої біології сприяють прояву в учнів інтересу до живої природи і уважному, дбайливому ставленню до неї.

Година цікавої біології проводиться у позаурочний час, тривалість її всередньому – одна академічна година.

Зміст занять повинен відповідати на запитання, що виникають у дітей, знайомити їх з цікавими і цінними з господарського боку тваринами, поглиблювати й розширювати знання учнів з пройдених тем, прищеплювати їм любов та інтерес до читання літератури з біології, формувати навички самостійної роботи з книгою й учити вибирати з неї необхідні відомості, привчати до спостережень за рослинами й тваринами в природі.

Основна *мета* цих занять – ознайомити учнів з різноманіттям природних багатств, виховати в них любов до природи і дбайливе ставлення до неї. Ця мета досягається різними шляхами.

Напередодні вечора можна підготувати спеціальний випуск газети, випуск листівок, виставку книг з теми вечора, рефератів, газет, оформити «Куток цікавої біології» тощо.

До підготовки проведення години цікавої біології потрібно залучити якомога більшу кількість учнів, особливо тих, хто порушує дисципліну, тому що цим заняттям можна зацікавити їх, відвернути від витівок.

Заняття з деяких тем („Голонасінні”, „Жуки”, „Риби”) можна провести на екскурсіях у поле, ліс, на водойму; з інших тем („Земноводні”, „Плазуни”) – у живому куточку школи, на станції юннатів або в зоопарку (за місцевих умов і ініціативи вчителя).

Разом із вчителем іноді проводить годину цікавої *зоології* заздалегідь підготовлений ведучий (із числа учнів).

Він у визначених місцях коментує виступи учнів, повідомляє про початок наступного виступу, допомагає вчителю в проведенні ігор.

Повідомлення учні готують самостійно, використовуючи рекомендовані вчителем книги, журнали, сайти. Дуже важливо допомогти підготуватися до виступу тим учням, які проводили спостереження за тваринами в куточку живої природи або виконували літні завдання. *Наприклад, розповіді про власні спостереження за кімнатними рослинами, п'явками, жуками; враження рибалок, мисливців, акваріумістів пожвавлять годину цікавої біології.*

У ряді випадків повідомлення ілюструються малюнками, фото чи відео. Іноді можна прослухати голоси деяких тварин.

Можна складати ребуси, кросворди, біологічні ігри, підбираючи відповідний ілюстративний матеріал.

Наприкінці години оголошуються імена переможців вікторини, а також тих, хто набрав більшу кількість балів, відгадуючи загадки, переплутані слова і т.п.; їм вручаються невеликі премії – листівки з зображенням тварин, книги з біології, які розвивають надалі інтерес до біології, тощо.

Перевірити, наскільки ефективно сприйнятий учнями матеріал годин цікавої біології, можна також у цікавій формі. *Наприклад, клас одержує великий конверт із новими розповідями барона Мюнхаузена, і дітям треба визначити, що описано в них правильно, а де злукавив знаменитий барон.*

Усний журнал – форма масового поширення знань, найновіших відомостей біологічного змісту, один з важливих засобів розширення кругозору школярів.

Усний журнал має на меті підвищити інтерес до предмета, домогтися більш глибоких і міцних знань з біології, вчасно і швидко висвітлювати актуальні питання. *Завдання* усного журналу – збуджувати допитливість, заронити іскру інтересу до того чи іншого об'єкта, повідомляти про новини в біологічній науці, про незвичайні, рідкісні явища та події, про якісь маловідомі факти й відкриття, спонукати дітей більше довідатися про них. Тому не варто прагнути в усному журналі давати детальну, вичерпну інформацію з даного питання.

Усний журнал застосовується для учнів 7-9 класів, так і для 10-12 класів, але зміст журналу має відповідати віку й рівневі розвитку учнів. Усні журнали дають можливість працювати з окремими учнями, а також з одним або декількома класами.

Зміст усного журналу може висвітлювати одне питання, одну тему або цілий комплекс найрізноманітніших питань, тобто він може мати тематичний або оглядовий характер.

На підготовку журналу необхідно відвести не менше двох тижнів. Готують, відкривають і ведуть журнал учні під керівництвом учителя. Особливо велика допомога вчителя потрібно на початку. Педагог розповідає дітям, що таке усний журнал, викликає інтерес до нього, стимулює бажання спробувати його підготувати і провести. Учні визначають тему, самостійно підбирають літературу, матеріал, розробляють зміст журналу.

Вчитель має розповісти, які джерела можна використовувати при підготовці, кілька разів перевірити, як кожний готується.

Редколегія придумує назву журналу („Світанок”, „Хочу все знати” та ін.), емблему, девіз, обкладинку. Обкладинку можна оформити на листку щільного паперу і щоразу при проведенні журналу вивішувати в залі на видному для всіх місці. Для кожної сторінки журналу призначається свій редактор з учнів, який радиться з товаришами, як краще оформити сторінку, дає їм доручення.

Потім проводять репетицію, надаючи максимум самостійності ведучим. Учитель уважно стежить за всім ходом репетиції і надає необхідну допомогу.

Проводити усний журнал можна доручити двом ведучим, бажано хлопчику й дівчинці. Вони відкривають журнал словами: „Починаємо випуск усного журналу” або „Починаємо випуск чергового номера усного журналу”.

Усний журнал найчастіше включає такі компоненти:

- вступне слово ведучого, вчителя або запрошеного ученого;
- виступи, доповіді учнів, літературний монтаж або читання віршів, цікавих розповідей;
- вікторини, ігри, гумор і т.д.;
- заключне слово, узагальнення.

Зміст усного журналу висвітлюється на його сторінках. Не варто намагатися, щоб

журнал мав багато сторінок, але вибрані 4-5 сторінок повинні бути цікавими й ретельно підготовленими. Кожна сторінка усного журналу присвячується якій-небудь одній темі або якомусь певному питанню і складається з кількох коротких (на 7-10 хв.) усних повідомлень. Зміст сторінок широкий і різноманітний: „Нова інформація”, „Чи знаєш ти?”, „У світі цікавого”, „Наша творчість” та ін.

Ведучі оголошують *кожну наступну сторінку*. Вони готують маленькі словесні вступи до кожної сторінки, наприклад: „Відкриваємо третю сторінку, з якої довідаємося про дивні загадки природи. Веде сторінку найбільший аматор усього загадкового і незвіданого Петро Іваненко”. Можна також під музику переносити по сцені гарно оформлений аркуш з назвами сторінок. Про початок і кінець сторінки повідомляють ударами гонга або звучанням камертона.

До виступів „на сторінках” журналу варто залучати не тільки вчителів чи старшокласників, а й учених, фахівців з різних галузей народного господарства тощо. Кожен виступаючий має добре знати фактичний матеріал, основну ідею кожної сторінки зокрема і всього номера в цілому, надзвичайно стисло викладати думку.

Оформлення кожної сторінки може бути найрізноманітнішими: вступи і повідомлення учнів та гостей, демонстрування цікавих дослідів, зустрічі з ученими, відповіді на запитання учнів, читання віршів, виконання пісень, музичних творів, гуморесок, проведення ігор тощо.

Усний журнал можна супроводжувати демонстрацією портретів учених, малюнків, схем, моделей, таблиць та ін., музикою, відеофільмом. Для цього використовують мультимедійні засоби.

Тривалість одного випуску усного журналу не більше 1-1,5 год., що дозволяє зосередити увагу глядачів не на одному, а на декількох цікавих питаннях біології, дає можливість задовольнити різноманітні інтереси юних біологів та інших слухачів. Успіх журналу залежить від того, наскільки змістовним, цікавим і корисним для школярів буде кожний номер.

Вечори запитань та відповідей. Ці вечори влаштовують з метою розвитку в учнів допитливості, задоволення їх пізнавальних інтересів.

За 2-3 тижні вивішують плакат, де повідомляється про проведення вечора, а поруч із плакатом поміщають скриньку для запитань. Можна організувати опитування учнів „Про що б ти хотів дізнатися на нашому вечорі?”. Отримані запитання підбираються з різних розділів біологічної науки. В залежності від складності штаб (рада) вечора визначає, хто буде відповідати на ці питання. До проведення таких вечорів доцільно залучати значно більше, ніж до звичайних вечорів, учнів, вчителів, а також фахівців різних галузей народного господарства, представників науки, освіти і культури, студентів вищих навчальних закладів.

Очевидно, відповіді на деякі питання можна буде написати. У цьому випадку штаб підготовки вечора має випустити барвисто оформлені бюлетені „Запитуй – відповідаємо”. На таких вечорах корисно організувати виставку і виставку-продаж літератури з біології.

Вечори зустрічей з цікавими людьми проводяться з метою отримати відомості про найновіші досягнення та важливі проблеми біологічної науки. На них запрошують учених-біологів, агрономів, ветеринарів, лікарів, лісників, працівників рибного, зеленого господарства, квітників, працівників природничого музею тощо. Вечір може відбуватися у вигляді „біологічного вогника”, „зустрічі за круглим столом”, інтелектуальних змагань і т.д.

Добре підготовлені й проведені зустрічі стимулюють *активізацію навчання* у школі, сприяють орієнтації учнів на виробничі професії. Темі, зміст і оформлення кожної зустрічі заздалегідь узгоджуються між учителем і гостями.

Закінчувати вечори зустрічей рекомендується невеликими, але змістовними

концертами-вікторинами, і краще, якщо вони проводяться спільно з гостями. Можна підготувати призи для переможців: книги з біології, сувеніри тощо.

Можна, звичайно, організувати і показ фільмів, зміст яких відповідав би спрямованості зустрічей.

Завершальним етапом проведення вечора повинно бути засідання штабу (ради), на якому варто відзначити учнів, які взяли активну участь у підготовці й проведенні біологічного вечора. Необхідно також серйозно проаналізувати недоліки та помилки вечора, встановити їхню причину і на підставі цього дати деякі рекомендації організаторам наступних біологічних вечорів.

Цікаві, ретельно підготовлені біологічні вечори залучають до позакласної роботи велику кількість учнів, зростає інтерес до біології в багатьох школярів, що дозволить ще ширше нести біологічні знання в маси.

Шкільні свята. Серед масових позакласних заходів особливе місце належить шкільним святкам. Свято – яскрава подія в житті учнівського колективу, яка захоплює дітей і справляє на них велике враження.

Проведення свят є невід’ємною частиною позакласної роботи з біології.

У практиці роботи школи з’явилися традиційні свята, серед яких найпопулярнішими є Свято врожаю, Свято квітів, Свято осені, Свято весни, Свято зимуючих птахів, Свято зустрічі птахів, Свято здоров’я та інші. Біологічні свята вимагають тривалої підготовки.

Важлива передумова успішного проведення свята – чітке планування. План роботи повинен бути посильним для учнів, доручення – чіткі й конкретні.

3. Біологічні конференції, диспути, лекторії

Біологічні конференції, диспути, лекторії на відміну від вечорів характеризуються більш повним і глибшим розкриттям теми. Головна увага зосереджується на навчальній, науковій стороні питання. Художня частина або зовсім відсутня, або складається з невеликої програми, яка органічно вливається в тему.

Конференції сприяють виробленню в учнів навичок самостійної праці з літературними джерелами, матеріалами спостережень і дослідів, уміння відбирати і використовувати під час виступів необхідні описи, цифрові та графічні матеріали тощо.

Конференції проходять переважно у формі читання доповідей, наукових рефератів.

Проведення конференції з біології ставить перед її організаторами ряд вимог:

1. Щоб підвищити інтерес слухачів і привернути їхню увагу, треба всі доповіді ілюструвати, супроводжуючи їх демонструванням дослідів, фрагментів відеофільмів і т. п.

2. Необхідно якомога більше урізноманітнити методи роботи учасників конференції, надавати конференції форму наукового симпозіуму чи наради спеціалістів, чергувати доповіді з виступами опонентів, знайти можливість для широкого залучення слухачів до активної участі в роботі конференції.

3. Доповіді й виступи ведучого мають бути образними, емоційними.

Етапи організації конференції подібні до етапів організації вечорів.

До проведення конференції варто випустити стіннівку, журнал, де б містились матеріали, що коротко висвітлювали б її проблематику.

Серед конференцій розрізняють такі: читацькі; теоретичні (наукові); краєзнавчі конференції; профорієнтаційні; заочні подорожі; заочні експедиції та ін.

Підготовка до конференції

– проведення організаційних зборів майбутніх її учасників, де затверджують тему конференції, розподіляють конкретні обов’язки;

- над кожною доповіддю працює група з кількох чоловік: один готує доповідь; другий підбирає літературу для виставки та ілюстрації з журналів, фото для доповіді; третій добирає й демонструє під час конференції відеофільми тощо.
- зал для конференції слід прикрасити плакатами, малюнками, портретами учених.
- конференція повинна мати свій орган друку – стінну газету.
- корисна підготовка виставки науково-популярної літератури на тему конференції, з якою учні можуть ознайомитися перед початком конференції чи в перерві між відділеннями. Після закінчення конференції виставку доцільно перенести в бібліотеку чи в біологічний кабінет.

Успіх конференції багато залежатиме і від *ведучого*, його ерудиції, доброзичливості, контакту з читачами. Ведучий своїми короткими виступами перед кожною доповіддю об'єднує їх в єдине ціле і зосереджує увагу слухачів на найважливіших моментах. Вступне слово ведучого має підготувати читачів до виступів, викликати бажання висловлювати свої думки і враження про твори.

Проведення конференції:

- Учні виступають з короткими повідомленнями, може виникнути дискусія, де важливо уміти вислухати, зрозуміти співрозмовника, спокійно, зі знанням справи відстоювати свою точку зору, переконати в її правоті слухачів, уміти передати свої знання.
- Доповіді й повідомлення учнів можуть супроводжуватися демонстраційним експериментом. Іноді корисно на ту саму тему заслухати доповідь, співдоповідь і відгуки опонентів.
- Дуже важливо, щоб під час роботи конференції підтримувався зворотний зв'язок між її учасниками та доповідачами. Один із шляхів розв'язання цього важливого завдання – тематична вікторина.

Завдання вчителя – підібрати такий матеріал, який би стимулював дискусію. Кожна доповідь попередньо повинна бути переглянута вчителем або тими особами, що допомагають у підготовці і проведенні конференції (батьки, науковці, випускники школи – студенти вузів відповідних спеціальностей). Частину доповідей можна оформити у вигляді стендів, щоб перед початком або в перерві конференції з ними можна було уважно ознайомитися. Корисно провести конкурс стендових доповідей.

Щоб конференція не затягнулась, треба заздалегідь спланувати всі її етапи в часі і перевірити на репетиції.

Диспут – це ведення наукової суперечки, вільний і всебічний обмін думками. Він сприяє вихованню високих почуттів та інтелектуальному розвитку школярів, а також удосконаленню їх розмовної мови, логічного мислення та зміцненню особистих переконань.

Часто диспути виникають під час уроків або учнівських об'єднань, але через дефіцит часу його варто не припинити, а перенести на позаурочний час.

Диспут може бути організованим із вступною розповіддю чи без неї, заздалегідь підготовленим чи виникнути випадково. Проводить його хтось із учнів, вчитель чи спеціаліст, запрошений учасниками. Предметом диспуту можуть бути прочитані книги, фільми, статті, телепередачі, які стосуються тих проблем, які хвилюють школярів чи, навпаки, недооцінюються.

Диспути влаштовують в основному для старшокласників коли учні вже мають деякий досвід і володіють певною сумою знань, якщо вони компетентні в питаннях, які розглядаються.

Напередодні диспуту (за 15-20 днів) вивішують барвисте оголошення, влаштовують виставку друкованих матеріалів, які можуть бути використані учнями під час підготовки.

Враховуючи те, що диспути є однією з найскладніших форм позакласної теоретичної

роботи з біології, треба допомагати учням у доборі літератури, у складанні планів виступу.

Значення диспутів:

1. Диспути краще, ніж будь-який інший вид позакласної роботи, допомагають кожному учасникові – любителю біології – викладати в процесі суперечки правильні судження та висновки, обґрунтовувати твердження, доводити правильність своїх поглядів та зміцнювати власні переконання.
2. В основі диспуту лежить полеміка, яка пропонує варіативне чи альтернативне вирішення питання.
3. Під час диспуту вчитель повинен навчити учнів вести ділову суперечку, аргументувати свою думку, переконувати. Сила переконання виступаючого певною мірою залежатиме не тільки від ступеня аргументації доводів чи обґрунтування тез, а й від його уміння говорити чітко й послідовно, образно й лаконічно.
4. Спираючись на проблемне питання, учні мають побудувати свою теорію, виділити сильні й слабкі сторони в теорії противника.
5. Диспут повинен шукати істину, а не переходити площину доведення своєї думки.

Не варто виносити на диспут давно вирішені питання (робити інсценівку диспуту), краще обрати тему, яка справді цікавить учнів, або, навпаки, ту, якій вони належним чином не приділяють уваги (наприклад, „Чи є необхідною фізкультура?“, „Клонування: за і проти“, „Чи загрожує нам екологічна катастрофа?“ та інші).

Правила диспуту, наприклад:

1. Головне під час диспуту – аргументи, логіка, докази.
2. Сперечайся чесно й щиро, не спотворюй думок і слів товаришів.
3. Вмій відстоювати свій погляд, не забуваючи право інших на незгоду з ним.
4. Задавай питання, які прямотосуються теми й попередньо продумані.
5. Уважно вислуховуй співрозмовника, не намагайся в його мові знаходити щілину, в яку „просунути“ свою точку зору.
6. Висловлюй свої думки, май мужність визнати, що супротивник має рацію. Диспут – не самоціль, а засіб з'ясування істини.

На завершення диспуту підводяться підсумки, утверджується головна ідея, обґрунтовуються аргументи, з'ясовується, що цінного й корисного дав диспут його учасникам.

Педагог не оцінює виступи, не вказує на допущені помилки, не критикує невдалі судження.

У деяких школах використовують і таку форму роботи, як зліт. Це збір учнів, які займаються певним видом позакласної діяльності: юних натуралістів, екологів, членів голубого чи зеленого патруля, туристів-красзнавців та ін. На зльоті школярі розповідають про свою роботу, обмінюються кращим досвідом, демонструють досягнення.

4. Біологічні ігри та змагання

Дитячі ігри поділяють на два типи: творчі ігри та ігри за правилами. До ігор першого типу належать предметні й сюжетні, до другого – рухливі (спортивно-моторні) і дидактичні (інтелектуальні).

Фінал кожної з ігор за правилами, крім усього іншого, обов'язково повинен показати, хто з учасників краще знає предмет, хто кмітливіший чи спритніший тощо. Будь-яка гра за правилами, так само, як і конкурс чи олімпіада, має визначати переможця.

Завдяки іграм у дітей зростає інтерес до навчання.

Змагальні ігри включають у себе такі види, як вікторина, турнір, КВК, „Поле чудес“, „Що? Де? Коли?“, „Брейн-ринг“, „Щасливий випадок“, „Інтелект-шоу“ тощо. Цей тип

ігор сприяє формуванню мотивації до вивчення біології, розвитку логічного мислення, швидкого прийняття рішень в умовах дискретності часу. **Інтелектуальні ігри** мобілізують пам'ять, активізують мислення, допомагають закріпити біологічний матеріал, розвивають дітей розумово.

Учнів будь-якого віку охоплює бажання виграти, показати свої здібності та вміння з предмета. У змагальних іграх використовують такий ігровий матеріал: рулетка, конверти із запитаннями, чорний ящик, комп'ютер тощо. Це посилює емоційне напруження, створює ситуацію азарту, захоплення. У результаті діяльність учнів активізується, відповідно, урізноманітнюється процес навчання.

Для проведення навчальної гри використовують методику, в якій виділяють чотири етапи:

- організаційно-підготовчий;
- власне ігрова частина;
- завершальний етап;
- аналіз ігрової діяльності.

У процесі гри учні отримують можливість виразити власні погляди з того чи іншого питання, вміння приймати рішення.

Вікторина – один з видів масових інтелектуальних ігор. Це найбільш популярна й доступна для всіх школярів форма поглиблення й закріплення знань із біології, розвитку навичок самостійної роботи з навчальною та науково-популярною літературою.

Підготовка й участь школярів у вікторинах дозволяють ознайомитися з історією розвитку біологічної науки. Вивчення життя й діяльності всесвітньо відомих учених-біологів допомагає виробити в учнів правильне ставлення до навколишнього світу, виховує патріотизм. Беручи участь у вікторинах про роль біології в народному господарстві, школярі усвідомлюють місце і значимість біологічної науки в розвитку промисловості, сільського господарства, в екології країни. Знайомство з позитивним і негативним впливом людини на природу сприяє екологічному вихованню школярів.

5. Тижні біології в школі

Біологічні тижні у школі є об'єднанням названих вище позакласних заходів. У програму тижня включають його урочисте відкриття, екскурсії, біологічні вечори, конференції, лекції фахівців, зустрічі з цікавими людьми, веселі конкурси для молодших школярів, перегляд кіно-, відео- і діафільмів, виставку книг у бібліотеці і навчальному кабінеті, організацію круглих столів, диспутів, інтелектуальних ігор тощо. Закінчується тиждень виставкою творчих робіт учнів і підведенням підсумків усіх проведених конкурсів, оглядів, олімпіад, а також нагородженням переможців. У структурі тижня біології можна виділити три компоненти: теоретичний, практичний, ігровий (за Тагліною).

Структура тижня біології

Компонент		
<i>теоретичний</i>	<i>практичний</i>	<i>ігровий</i>
Конференції	Випуск стінгазет, журналів, бюлетенів	Дидактичні ігри
Диспути	Виготовлення наочності	Рольові ігри

Лекторій	Виставки учнівських робіт	Інтелектуальні ігри
Зустрічі з представниками різних професій	Оформлення фотоальбому	Конкурси, вікторини
Перегляд відеофільмів	Екскурсії та походи	Турніри

Проведення тижня біології передбачається в загальношкільному плані. Підготовку до нього необхідно починати заздалегідь. Спочатку потрібно ознайомити кожний клас із планом проведення тижня та запросити учнів узяти участь у заходах.

Завданням учителя біології є організація такої позакласної роботи, яка б охопила якомога більшу кількість учнів, починаючи з початкових класів і закінчуючи 10-11 класами. Під час бесід із дітьми педагог може визначити нахили школярів до того чи іншого виду діяльності: хтось має досвід оформлення шкільних стіннівок, хтось гарно малює, читає вірші, хтось із радістю виступатиме за свій клас у КВК.

Якщо в школі є декілька вчителів біології, спланувати та організувати предметний тиждень значно легше, тому що кожен з педагогів візьме певну ділянку роботи, в якій він найбільше досвідчений. Якщо ж у школі один фахівець, йому в проведенні заходів можуть надавати допомогу інші вчителі-предметники, а також педагоги-організатори. Можна також інтегрувати тижні біології та хімії, біології та географії тощо.

У підготовчий період формується група активістів, які займаються організацією вікторин, оформленням стінгазети, підготовкою усних журналів і т.д.

Час проведення тижня біології та його зміст щороку доцільно змінювати, бо інакше він буде припадати на один і той самий програмний матеріал, і тому матиме деяку одноманітність. Між тижнями різних предметів варто робити перерву не менше як 10 днів. У п'ятницю, перед початком тижня, вивішується план проведення заходів.

Потрібно створити спеціальну раду (штаб) з підготовки декади. Членами штабу мають бути не просто здібні організатори, а учні, які цікавляться біологією, знають її та вміють викликати в інших потяг до біологічних знань. Вони складають план проведення декади, визначають відповідальних за кожний захід, розподіляють обов'язки, складають текст вікторин, конкурсів, доповідей, повідомлень.

Особливу увагу варто приділити оголошенню про початок проведення декади. Його вивішують заздалегідь на видному місці, барвисто оформляють, вказують дату, місце та план проведення заходів, що відбуватимуться протягом декади. Оголошення має привертати увагу школярів, спонукати їх взяти участь у заходах.

Наприклад, такого змісту:

УВАГА! УВАГА!

Декада біології у школі!

1. Запрошуємо знавців біології узяти участь в біологічних інтелектуальних іграх і турнірах.
2. У шкільній бібліотеці ознайомтесь із виставкою біологічної літератури.
3. Підготуйте наочну агітацію – біологічну газету.
4. Складіть і відгадайте кросворди, ребуси, вікторини.
5. Візьміть участь у бесідах із цікавими людьми.
6. Юні художники! Покажіть свій талант у малюнках.
7. Юні актори! Продемонструйте свої вміння під час біологічних вечорів. Цікавих вам зустрічей під час декади біології!

Підготовка:

1. До відкриття декади бажано підготувати спеціальну передачу шкільного радіовузла. У ній можуть бути привітання учнів, коротка розповідь про значення біології як науки, ознайомлення з планом проведення декади, заклик взяти активну участь у ній.

2. Поряд з кабінетом біології можна встановити спеціальний стенд «Декада біології», на якому розмістити детальну інформацію про організацію декади, умови проведення окремих конкурсів, теми рефератів іт. п.

3. Крім стінної газети і стенду, школу можна прикрасити плакатами біологічного змісту.

4. Щоб стимулювати активність учнів під час проведення декади, можна оголосити змагання між класами.

Мета заходів, які проводяться в дні декади біології, пропагувати біологічні знання серед учнів і виявляти найбільш здібних, активізувати пізнавальну діяльність школярів.

6. Організація біологічних виставок та музеїв

Велике значення у розвитку інтересу до позакласній роботі з біології мають виставки кращих робіт учнів. Їхню організацію доцільніше всього пристосовувати до проведення якогось-небудь біологічного вечора або свята, до підсумкового заняття гуртка тощо.

Виставки – це цікава, корисна, суспільна форма фіксації роботи. Вони є не тільки привабливою для дітей формою самозвіту про виконану роботу, але й пропагандують біологічні знання.

Виставки знайомлять з різноманіттям і красою живої природи, вчать розуміти прекрасне.

Виставки присвячують досягненням учнів у гуртковій роботі та на уроках біології, результатам експедицій, походів та науково-дослідної роботи тощо. Тут можуть бути представлені щоденники спостережень учнів, колекції і гербарії, рослини, вирощені на навчально-дослідній земельній ділянці та ін. Виставляються також малюнки учнів, схеми, таблиці, діаграми, фотографії.

Наприклад, виставка «Свята врожаю»:

1. Вчителі біології та трудового навчання складають проспект виставки і затверджують директором школи (зазначають, які натуральні експонати, результати яких дослідів демонструватимуть на виставці).
2. Натуральні експонати можуть бути подані у свіжому й законсервованому вигляді (овочі, фрукти), у вигляді снопів і снопиків (зернові, бобові, технічні рослини). Квіти виставляють у вазонах (живі) або в букетних композиціях (зрізані).
3. Крім того, на виставці демонструють наочні посібники, виготовлені учнями і юннатами (муляжі, макети, вологі препарати, колекції – гербарії рослин та опудала тварин тощо). Кожен експонат повинен мати правильно оформлену етикетку.
4. Крім натуральних експонатів, на виставці можуть бути стенди, на яких у діаграмах, схемах, описах та фотографіях відображено найцікавіші досліди, які проводять учні, юннати, результати суспільно корисної роботи на полях, діяльності «Зелених патрулів».

Бувають також фотовиставки, художні та предметні виставки, виставки художньої творчості.

Орієнтовна тематика виставок: „Виставка літніх робіт учнів”, „Робота юннатів на навчально-дослідній земельній ділянці” „Хліб – усьому голова”, „Дари золотої осені”, „Природа і творчість”, „Мої домашні улюбленці”, „Букет замість ялинки”, „Карнавал квітів”, „Букети композицій з польових квітів”, „Кращий виріб з лози”, „Хатинка для птаха” і т. п.

Організовуючи виставку, необхідно заздалегідь обрати оргкомітет, розподілити

обов'язки, визначити відповідальних тощо.

Експозиція – прерогатива індивідуальної творчості, тому універсального методичного рецепту щодо її створення бути не може. Однак, існують певні вимоги до експозиції: експонати необхідно розставляти так, щоб до кожного з них був вільний доступ для огляду;

- забрати все зайве, залишивши тільки головне;
- не слід прагнути усе показати і про все розповісти;
- найбільш важливий матеріал завжди повинен бути на видному місці; якщо такого місця немає, то цей матеріал необхідно виділити світлом або кольором;
- уникати скупченості, накопичення і монотонності в експозиції.

Голова оргкомітету виставки біля входу до зали зустрічає учнів, пояснює їм мету і завдання виставки і невеликими групами (7-10 чоловік) запрошує в приміщення.

Щоб виставку одночасно змогла відвідати значна кількість учнів з дотриманням належного порядку, кожна група екскурсантів має розпочинати огляд з різних експозицій. Виставка повинна бути відкрита для відвідування всіма бажаючими.

За порядком у залі спостерігають адміністратори виставки.

Для ознайомлення з роботами школярів готують кілька екскурсиводів з числа кращих учнів. Вони демонструють експонати виставки, розповідають про їх авторів, дають пояснення, відповідають на запитання. Тому, хто поставив цікавий дослід, екскурсивод надає самостійне слово для пояснень.

На виставку запрошують учнів своєї школи, їхніх батьків, учнів інших шкіл. Після закінчення виставки журі (учителі біології і комітет виставки) преміюють учнів, які подали кращі експонати, грамотами, книгами, інструментами, рослинами.

Корисно мати книгу відгуків і пропозицій, у якій учні записують свої враження і побажання.

Добре організована виставка дає можливість наочно продемонструвати досягнення колективу школи, окремих учнів, показати все те, що зроблено силами вчителів і учнів.

Матеріали з виставки надходять потім у кабінет біології і використовуються в навчальній роботі, частина матеріалів передається в методичний кабінет школи, частина надходить в особисте розпорядження учнів (щоденники, деякі малюнки, гербарії й ін.). З матеріалів, які щорічно збираються, що відбивають природу краю, може бути створений поступово шкільний біологічний музей.

Створення **біологічного музею** є дуже важливим у позакласній роботі біології. На базі музею можна проводити уроки, заняття гуртка чи товариства, екскурсії для школярів, різні конкурси, вікторини та інші масові заходи. Беручи участь у створенні музею учні залучаються до пошукової роботи.

Етапи створення музею: організація ініціативної групи (до її складу можуть входити учні-старшокласники, представники учнівських об'єднань, громадських організацій, батьківського комітету, очолює її вчитель біології); пізніше дана група перетворюється в Раду музею або бюро в складі 7-10 учнів (голова, охоронець музею, секретар і члени ради, прикріплені до різних відділів експозиції).

1) на першому засіданні ініціативної групи визначається напрямок роботи, розподіляються обов'язки;

2) для розміщення експозиції шкільним музеям звичайно виділяється спеціальне приміщення, створюються в ньому відповідні умови (бажано, щоб музей мав підсобне приміщення для зберігання експонатів, що не виставляються в основній експозиції).

3) збір експонатів для музею та інших матеріалів, інформації про них (відбувається в результаті походів, експедицій, екскурсій, фенологічних спостережень, зустрічей з фахівцями

різних біологічних спеціальностей, опрацювання літератури);

4) створення експозицій і розміщення в них експонатів;

5) підготовка із середовища учнів екскурсивів та лекторських груп.

Матеріали музею повинні бути добре вивчені усіма вчителями і використовуватися на уроках і в позакласній роботі.

У сільських школах і невеликих містах шкільні музеї заміняють музеї державні, а іноді стають основою для створення останніх.